

FORME DE INTEGRARE A BASMULUI ÎN ACTIVITĂȚILE EXTRAȘCOLARE

Maria UNGUREANU,
drd., Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-7993-9608

Rezumat: *Educația generală se construiește continuu, prin mijloacele specifice celor trei forme distincte ale sale: educația formală, educația nonformală (extrașcolară), educația informală, între care se stabilește o relație de complementaritate. Prin flexibilitatea proiectării, diversitatea formelor de organizare, limitarea spațiului alocat predării și prin evaluarea pozitivă (aprecierea reușitei), educația extrașcolară permite într-o mai mare măsură decât educația formală, centrarea pe elev a intervenției didactice și accentuarea caracterului pragmatic al cunoașterii teoretice. Oferind un model de interrelaționare între cunoștințe similar aceleia pe care viața o cere, basmul prezintă un potențial valoros pentru abordările interdisciplinare și transcurriculare prin care se urmărește dezvoltarea elevului din punct de vedere socio-emoțional, în spiritul valorilor umanitariste și în acord cu obiectivele educației pentru pace și dezvoltare durabilă. În articol, ilustrăm forme de integrare a basmului în activități de tip extrașcolar, valorificând rezultatele cercetării noastre experimentale privind efectele de ordin afectiv, cognitiv și volițional ale receptării basmului prin mijloacele specifice educației școlare.*

Cuvinte-cheie: *educație extrașcolară, basm, valori, dramatizare, Teatru Forum, dezvoltare socio-emoțională.*

FORMS OF INTEGRATION OF THE FAIRY TALE IN THE ACTIVITIES EXTRACURRICULUM

Summary: *General education is built continuously, through the specific means of its three distinct forms: formal education, non-formal (extracurricular) education, informal education, between which a relationship of complementarity is established. Through the flexibility of the design, the diversity of the forms of organization, the limitation of the space allocated to teaching and through the positive evaluation (appreciation of success), extracurricular education allows, to a greater extent than formal education, to center the didactic intervention on the student and to emphasize the pragmatic character of theoretical knowledge. Offering a model of interrelation between knowledge similar to that which life requires, the fairy tale presents a valuable potential for interdisciplinary and transcurricular approaches that aim for the development of the student from a socio-emotional point of view, in the spirit of humanitarian values and in accordance with the objectives of education for peace and sustainable development. In the article, we illustrate ways of integrating the fairy tale into extracurricular activities,*

capitalizing on the results of our experimental research on the affective, cognitive and volitional effects of receiving the fairy tale through the means specific to school education.

Keywords: *extracurricular education, fairy tale, values, dramatization, Forum Theatre, socio-emotional development.*

INTRODUCERE

Educația este un proces continuu, căruia omul i se supune voluntar ori involuntar și ale cărui efecte sunt oglindite de caracterul omului, de stilul de viață la care aderă, de calitatea relațiilor sociale pe care le dezvoltă, de interesul pentru a contribui la evoluția societății umane prin cunoaștere și inovație. În spiritul gândirii populare românești, credem și noi că „omul, cât trăiește, învață”. Educarea omului nu este o sarcină rezervată doar școlii, astfel că educația formală este completată prin contribuția consistentă a experiențelor de conștientizare și învățare pe care omul le trăiește în afara spațiului educațional instituționalizat. Familia, biserica, societatea influențează în mod semnificativ evoluția unui individ în plan moral și profesional. Că educația formală are un rol fundamental în dezvoltarea afectiv-emoțională și intelectuală a unui tânăr este un adevăr; în funcție de calitatea și profunzimea acesteia se manifestă receptivitatea sau rezistența la influențele ce vin din sfera nonformalului și a informalului [1]. Prin urmare, cele trei forme ale educației sunt complementare, dar se și condiționează reciproc. Adesea, cadrul nonformal este cel ce facilitează conștientizarea de către elevi a aspectului practic al cunoștințelor teoretice cu care au venit în contact în activități de educație formală, iar conținuturile însușite în școală se extind prin contribuția educației informale.

Amintim trăsăturile educației nonformale evidențiate într-o analiză comparativă a formelor educației, realizată recent (2022) de domnul profesor Vladimir Guțu. Cel mai important aspect evidențiat în cadrul analizei îl reprezintă caracterul voluntar, benevol al participării elevilor la activitățile extrașcolare, trăsătură din care derivă și altele definitorii nonformalului: relațiile deschise între participanți, motivația pentru a susține integral efortul învățării în astfel de context, centrarea pe activitatea cognitivă, afectivă, psihomotrică și practică, diminuarea stresului, a anxietății. Concluzia autorului este aceea că „educația nonformală răspunde adecvat la necesitățile concrete de acțiune; oferă un prim moment de abstractizare prin extragerea de cunoștințe din practică; facilitează obținerea cunoștințelor, formatorii plecând de la nevoile resimțite de educați; limitează funcția de predare” [1].

Întrucât cunoașterea nu poate fi impusă, este important a se spori preocuparea pentru a cultiva tinerilor *voința*, în general, și *voința de a face bine*, în special. Firea umană, despre care ne vorbesc științe precum filozofia, psihologia, teologia, pedagogia și nu numai, este duală; încă de la venirea sa în lume, omul manifestă tot atâta interes pentru bine, cât și pentru rău. Dar nu e dezarmantă această realitate întrucât educabilitatea este și ea un atribut al ființei umane. Ca fiecare individ să devină un susținător și un

slujitor al binelui depinde elementar de gradul în care crește, odată cu dezvoltarea sa fizică, voința de a-și asuma un atât de nobil statut în rândul oamenilor. Creșterea constantă a motivației și cultivarea voinței de a săvârși și a răspândi binele în lume este un proces complex, care pleacă de la intuirea unor *modele*, trece prin etapa de *conștientizare* către *formarea convingerilor* și a *sistemului propriu de valori* [2]. În baza acestora, se produce aderarea la comportamente și acțiuni ce exprimă principiile însușite și definesc stilul și concepția despre viață a individului. Complexitatea acestui demers rezidă în faptul că el nu poate fi asumat de o singură disciplină de studiu sau de disciplinele dintr-o arie curriculară, așa încât să fie atent proiectat, minuțios monitorizat și corectat ori de câte ori este nevoie, așa cum se întâmplă în mod curent în școală în demersul ce urmărește instruirea tânărului. Totodată, credința că această dimensiune, *a voinței de a face bine*, se dezvoltă de la sine, prin conlucrarea tuturor experiențelor de învățare pe care elevul le trăiește în spațiul școlii sau în afara ei, fără a necesita intervenții educative c-o anumită specificitate, este eronată. Când avem de ales, opțiunea se exprimă prin raportarea la un reper. Fără a le oferi tinerilor repere valorice stabile, șansa de a opta pentru statutul de *slujitor al binelui* este redusă până la a fi inexistentă.

Valorificarea basmului în acțiuni educative de tip școlar și/ sau extrașcolar este, din punctul nostru de vedere, un demers la îndemâna formatorilor, orientat către cultivarea voinței de a face bine. El este util în oricare dintre etapele acestui proces, fie că vorbim de *intuirea unor modele*, de *conștientizarea principiului superior al binelui* sau de *formare a convingerilor*.

În cadrul experimentului pe care l-am realizat, am putut constata beneficiile integrării basmului în activități școlare și extrașcolare ce valorifică dramatizarea sau metoda Teatru Forum.

CADRU TEORETIC

Literatura de specialitate propune numeroase definiții ale basmului. Acestea variază de la forme concise, la abordări ample, atent structurate [3]. Un aspect, însă, se evidențiază ca element comun, anume acela că nota definitorie a basmului o constituie prezența *fantasticului*, ce generează caracterul simbolic al întâmplărilor și permite polarizarea personajelor după criteriul moral, așa încât să se etaleze semnificativ *binele* ca valoare morală ce învinge întotdeauna răul. Prin elementele fantastice, basmul propune copilului (dar și adultului idealist) un univers/ o lume în care totul este posibil, cultivând o viziune optimistă în esența sa asupra lumii și a vieții, în temeiul principiului conform căruia binele învinge mereu. Prin aceasta, basmul constituie o resursă educațională generoasă, care se adresează tuturor vârstelor și a cărei valorificare poate cunoaște o formă în măsură - datorită componentei axiologice a conținutului său - să acopere cea mai mare parte a nevoilor educaționale ale oricărei generații umane, indiferent de orientarea socio-

culturală a epocii. George Călinescu atrage atenția asupra plurivalenței educative a basmului atunci când afirmă că „este un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală” [4].

Ca produs artistic literar, basmul se pretează la receptare prin lectură, dar este, în egală măsură, recomandat pentru abordări de tip dramatizare. Metoda Teatru Forum este, de asemenea, un mod eficient de abordare a basmului atunci când receptarea acestuia se propune adolescenților sau tinerilor. Metoda nu se limitează doar la însușirea și interpretarea rolurilor personajelor, ci permite intervenția publicului pentru modificarea firului narativ, așa încât să se rezolve ori să se evite conflictele și finalurile dramatice.

Așa cum notam într-un articol din 2021 [3], când vorbim despre *dramatizare*, avem în vedere, pe de o parte, „procesul de adaptare a unei opere epice (poem epic, roman, nuvelă) la regulile de construcție ale genului dramatic, cu scopul realizării unui spectacol; aceasta presupune transpunerea pe scenă a elementelor de atmosferă, intrigă, situații, caractere, limbă” [5, p.33], iar pe de altă parte, ne putem gândi și la „folosirea, în narațiune, a dialogului cu funcție dramatică, prin care alternarea de replici exprimând opoziția între sentimente, gânduri, atitudini morale, sociale creează și menține o stare de criză și dezechilibru, ducând la tensiune și conflict” [Ibidem].

Ca metodă didactică, *dramatizarea* presupune prelucrarea unei creații epice pentru a putea fi reprezentată pe scenă. Ioan Cerghit, în lucrarea „Metode de învățământ”, include dramatizarea în categoria jocurilor de simulare, alături de jocul de decizie și jocul de rol (taxonomie pe care o utilizează și Emanuela Ilie în cea mai recentă (2020) ediție a lucrării „Didactica limbii și literaturii române”). Metoda se bazează, în esență, pe utilizarea adecvată a mijloacelor și procedeele artei dramatice, activitate complexă ce se realizează prin parcurgerea mai multor etape: a) *lectura și rezumarea textului*; b) *definirea contextului evenimentelor*; c) *identificarea replicilor, descrierea personajelor și exprimarea stărilor afective*; d) *pregătirea interpretării (a jocului de rol)*; e) *interpretarea (jocul de rol)*; f) *evaluarea*.

Creată în 1973 de regizorul brazilian Augusto Boal, metoda Teatru Forum este o formă de teatru ce oferă posibilitatea intervenției publicului în derularea evenimentelor și a dezbaterii pe marginea situațiilor conflictuale, așa încât soluțiile să elimine cauza conflictelor și să readucă protagoniștii în starea de echilibru. Deși s-a dezvoltat în timp ca metodă de intervenție socială, Teatrul Forum poate fi folosită cu eficiență în diferite contexte de educație nonformală, facilitând participanților învățarea experiențială, conștientizarea, prin participare afectivă, a efectelor unor atitudini negative, de tipul ignoranței, discriminării sau excluziunii sociale.

METODOLOGIE

În cadrul experimentului pe care l-am derulat în perioada februarie-iunie 2023, un lot format din 36 de cadre didactice, învățători și profesori de limba și literatura română din școli de pe ambele maluri ale Prutului, au urmat, în cadrul unui program de formare acreditat de Ministerul Educației Naționale din România, un modul centrat pe dramatizarea basmului și abordarea lui prin metoda Teatru Forum. Cursul a integrat 30 de ore de activități instructive pentru cadrele didactice, dintre care 14 ore au vizat conținuturi teoretice, iar 16 ore au fost dedicate aplicațiilor practice, constând în preluarea unor fragmente selectate din basme populare și culte românești, pentru interpretarea lor dramatizată sau prin metoda Teatru Forum. Ulterior, cadrele didactice au susținut la clasă, cu elevii lor, activități cu același conținut, pentru o perioadă de două săptămâni. Elevii și profesorii au fost testați înainte și după intervențiile instructive, prin instrumente distincte, elaborate în cadrul cercetării noastre, urmărindu-se determinarea efectelor instructiv-educative ale basmului. Răspunsurile participanților au fost preluate în acord cu obiectivele cercetării, astfel că pe baza datelor obținute în urma evaluării cadrelor didactice am definit perspectiva actuală a acestora asupra eficienței basmului în educație, iar testele elevilor ne vor oferi informații cu privire la aportul basmului la formarea cognitivă, afectivă și volițională a școlarului mic.

În articolul de față, valorificăm datele obținute în cadrul activității de formare a cadrelor didactice, cu privire la eficacitatea receptării basmului prin dramatizare și jocul de rol asimilat metodei Teatru Forum, pe care le considerăm forme ideale de integrare a basmului în activitățile extrașcolare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Metodele de receptare a basmului, pe care profesorii și învățătorii le recomandă elevilor, sunt lectura, povestirea și dramatizarea basmelor. Însă 47,2% dintre participanți declară, în cadrul evaluării finale, că le recomandă elevilor și exercițiul scrierii de basme. Opțiunea dascălilor pentru dramatizarea basmelor se întemeiază pe beneficiile numeroase pe care această metodă le oferă elevilor. În seria acestora, pe primele trei locuri se înscriu: 1) *descoperă consecințele faptelor bune și ale celor rele*; 2) *conștientizează relația cauză-efect între evenimente/stări/emoții/reacții*; 3) *învață comportamente specifice unor situații periculoase (trăite de eroi)*. O altă serie de beneficii pentru elevi ale receptării basmelor prin joc de rol și dramatizare este formată din următoarele achiziții: *conștientizează rolul limbajului paraverbal și nonverbal; își construiesc propriul sistem de valori; trăiesc situații similare vieții reale* [6]. În plus, implicat în toate etapele dramatizării basmului, copilul:

- înțelege rolul categoriei estetice a fantasticului;
- se familiarizează cu valoarea simbolică a elementelor de conținut al basmului;
- se antrenează în sfera receptării comunicării artistice;

- diferențiază faptele/fenomenele reale de cele imaginate/ inventate, observând consistența celor dintâi și lipsa de materialitate a celorlalte din a doua categorie;
- experimentează emoții pozitive și emoții negative în timpul interpretării;
- descoperă motivații proprii pentru efortul de a susține acțiuni în apărarea binelui.
- conștientizează elemente de limbaj paraverbal și nonverbal;
- emite judecăți de valoare cu privire la acțiunile, reacțiile, vorbele celor din jur, raportându-se valorile conștientizate;
- intuiește efectul, la nivel afectiv-emoțional și motivațional, al cuvintelor;
- face achiziții de vocabular, memorând replicile personajelor;
- experimentează situații pozitive și negative similare vieții reale, fără a le trăi efectiv, ceea ce facilitează unele conștientizări cu privire la efectele benefice ale înfruntării unor situații dificile.

Elementele de conținut care îi încurajează pe dascăli să valorifice basmul în scop educativ sunt *similitudinile cu viața reală și simbolistica bogată a personajelor*, iar contextul în care simt că pot utiliza basmul în cadrul lecțiilor este cel în care au *de exemplificat valori, virtuți, modele, comportamente, iubirea față de semenii, iubirea față de natură, dar și conflicte și modalități de a le soluționa*. În acest mod, basmul se face util elevului *pentru toată viața*, așa cum susțin (în cadrul evaluării finale) 41,7% dintre participanți (în timp ce 25% dintre ei cred că utilitatea basmului s-ar limita la o unitate de învățare, 19, 4% la un capitol, iar 13, 9%, indică perioada de un an școlar) [6].

Prin conținutul său ideatic și tematic, basmul este potrivit abordării prin metoda Teatru Forum. Conflictele dezvoltate în basm trimit către cauzele situațiilor tensionate, conflictuale și primejdioase din viața reală. Punerea în scenă a unui basm sub forma Teatrului Forum oferă posibilitatea participanților să înțeleagă cauzele conflictelor și să le elimine, remodelând parcursul eroului și corectând dezechilibrele. Implicarea afectivă și rațională a participanților este continuă, pentru că miza jocului este aceea de a se identifica atât soluții pentru cazurile problematice, cât și modalități de a anticipa și a evita primejdii. Raționamentul „dacă...atunci...” ghidează evenimentele către deznodământul fericit, posibil și în lumea reală, nu doar în basm.

CONCLUZII

Activitățile extrașcolare, definitorii pentru educația nonformală, au un aport semnificativ la desăvârșirea educației furnizate în cadrul formal. Dezvoltarea echilibrului dorit între cognitiv și afectiv-emoțional se obține prin coroborarea acțiunilor educative specifice școlii cu cele nonformale. Dramatizarea și metoda Teatru Forum sunt două metode cu efecte formative apreciabile, care pot fi utile în receptarea basmului atunci când acesta este valorificat în scop educativ fie în spațiul unor activități derulate în spațiul școlii, fie al celor extrașcolare.

Bibliografie:

1. GUȚU, Vladimir. *Educația nonformală în Republica Moldova: demersuri conceptuale și metodologice*. În: *Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective*, conferință națională, 9-10 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2023, pp.6-17, ISBN 978-9975-62-510-4.
2. NICOLA, Ioan. 2023, *Tratat de psihopedagogie școlară*. București: Aramis, 575 p, ISBN 973 8473 64 0.
3. UNGUREANU, Maria. *De la considerații estetice și psihologice spre o didactică a basmului*. In: *Adaptarea sistemului educațional la noile abordări din societatea contemporană: provocări și soluții*, Ed. 1, 18-19 august 2022, Chișinău. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2022, pp. 138-145. ISBN 978-9975-76-417-9.
4. CĂLINESCU, George. 1965. *Estetica basmului*. București: Editura pentru literatură.
5. DINU,G; ZBARCEA,M. 2000, *Dicționar de teorie literară pentru clasele V-X*, București: Paralela 45.
6. UNGUREANU, Maria. *The wisdom of the fairy tale in building skills for sustainable living*, Journal of Educational Sciences, XXIV, 2(48), 2023.